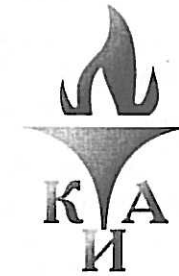

**КОЛЕЖ ПО ИКОНОМИКА
И АДМИНИСТРАЦИЯ – ПЛОВДИВ**

**СБОРНИК С ДОКЛАДИ
ОТ НАЦИОНАЛНАТА
НАУЧНА КОНФЕРЕНЦИЯ**

НА ТЕМА:

**ИЗВОДИ ОТ КРИЗАТА –
ПОУКИ, ПРЕПОРЪКИ, СТРАТЕГИИ**

13 май 2011 г.

Пловдив, 2011

В ЗАЩИТА НА ИКОНОМИЧЕСКИЯ ЛИБЕРАЛИЗЪМ

проф. дсн Георги Найденов

Университет за национално и световно стопанство – София

1. През лятото на 2010 г. участвах в юбилейна международна конференция по случай 90-ата годишнина от създаването на Икономическия университет във Варна. Темата беше „Световната криза и икономическото развитие“. Миннали бяха три години от началото на световната икономическа криза. Още основният пленарен доклад на Иван Ангелов показва какъв ще бъде основният тон на конференцията – от „плахо“ съгласие с тезата за „провала“ на икономическия либерализъм в съвременната му версия на „неокласическа“ теория и политика (такива бяха докладите на колегите, които в продължение на 20 години се афишираха като „либерални“ икономисти) до откровено „злорадство“ от този „провал“ (такива бяха докладите на „левите“ икономисти и на самия основен докладчик). Единствено моя милост защити тезата, че причината за световната икономическа криза не е **минимизацията** на ролята на държавата в икономическите процеси през изминалото десетилетие, а обратно – нейната **максимализация** в американската икономика – водеща икономика с колосално влияние в глобалните икономически процеси¹. „Злорадството“ от „провала“ на икономическия либерализъм на „левите“ икономисти е напълно разбираемо. „Плахостта“ на „десните“ – либералните икономисти, в сложни и конфликтни ситуации обаче вече е неприемлив **рецидив**. Ето за това искам да говоря – защото тази стратегия на поведение на либералните икономисти за мен е **недостойна**. Вече повече от 20 години в конфликтни ситуации, когато е обществено необходимо да се защитава либерален вариант на социална трансформация, като например през 1990–1991 г. и 1996–1997 г., „десните“ икономисти мълчат или дори **защитава**т антилиберални варианти на трансформация, а моя милост – **последният комунист**, единствен защитавам либералните варианти на социална трансформация. Възползвам се от тази конференция, за да повдигна този въпрос и да **припомяна** и „**тълкувам**“ причините за „предателството“ на „десните“ икономисти

¹ Вж.: Найденов, Г. Световната криза – социологически поглед. – Във: Световната криза и икономическото развитие. Том I. Варна: ИУ, Наука и икономика, 2010, 119–125.

спрямо тяхната икономическа идеология. Преди това обаче е редно да изложа **своята** „икономическа идеология“ (използвам израза на Й. Шумпетер).

2. Смятам, че икономическите „теории“, доказващи „предимствата“ на „минимизация“ на ролята на държавата в икономическите процеси (да ги наречем общо „икономически либерализъм“) или „предимствата“ на „максимализация“ на ролята на държавата (привърженици на различни форми на държавен капитализъм, крайна форма на който е „социализмът“), гледат през **увеличително** стъкло към два еднакво присъщи на капиталистическия начин на производство процеса – **конкуренцията** и **монополизацията**. Мисля, че монополизацията с нищо не отстъпва на конкуренцията като стихийен процес, като вътрешноприсъща на капитализма негова характеристика. Тезите за това, че монополизацията сама по себе си е нещо чудесно, рационално, ефективно, справедливо и т.н. (това са тезите на идеолозите на „социализма“, а както сега ги наричат, на „комунизма“), са идеология, защитаваща интересите на фракции от елита, борещи се за или вече завладели целия национален капитал. Искам да подчертая, че много ерудирани, компетентни, мислещи и т.н. икономисти, като например Евгени Матеев, убедително защитаваат „предимствата“ на **монополизма** във формата му на „социализъм“ – т.е. на **съветски държавен капитализъм**.

3. Според мен управляващата класа използва стратегии на **минимализация** на държавната намеса (либерализъм) или на **максимализация** на държавната намеса (държавен капитализъм) за **концентрация** и **централизация** на капиталите в зависимост от **конкретните интереси** на доминиращите фракции на икономическия и политическия елит. В едни етапи, периоди и ситуации по-добрата (за **управляващия елит**) стратегия е на **минимализация**, в други етапи, периоди и ситуации по-добрата стратегия е на **максимализация** на държавната намеса. Споровете в научните среди, че **минимализацията** или обратно, **максимализацията**, **сама по себе си** е нещо „добро“ или „лошо“ от гледна точка на **обществения интерес**, твърде често имат **идеологически**, а не **научен характер**. Превесът в едни периоди на едната теория над другата не се дължи на открити нови „**убедителни**“ аргументи и нови научни „**открития**“, а на това, че в дадения период и ситуация едната или другата стратегия е по-изгодна за икономическия елит и управляващата класа дава **медийно предимство** на теориите, обосноваващи „научно“ нейните предимства (на изгодната стратегия). Впрочем новите аргументи и научни „открития“ най-често са резултат на „**добра ориентация**“ на учените спрямо конкретните интереси на икономическия елит в дадения период. Те търсят аргументи и правят „открития“ в полза на изгодната

за икономическия елит в момента стратегия. Управляващите класи в различните държави **поначало** имат предпочитания към **максимализация** на държавната намеса в икономическите процеси.

4. Уместен е въпросът защо, след като докладчикът не идентифицира себе си с нито една от двете основни икономически идеологии, се е заел със задачата да защитава **икономическия либерализъм**. Причината е следната. В България централизацията на капитала чрез използване на политическо насилие след 9.IX.1944 г. изиграва силно положителна роля за утвърждаването на капиталистическия начин на производство. За много кратък исторически период е разкъсана връзката на непосредствения производител с неговите средства за производство, експроприирана е дребната собственост и масата от населението е превърната насилствено в наемни работници. А това е същността на генезиса, на раждането на капитализма. Защото капитализмът, обратно на общоприетото мнение, не означава частна собственост, а **унищожаване** на частната собственост на **масата** от населението. Преходът от просто стоково производство към разширено капиталистическо производство е свързан с **експроприирането** на частната собственост на масата от населението и превръщането му в наемна работна сила. Кога става това в България? Става през първите две десетилетия след 9.IX.1944 г.²

Средата на 70-те години на ХХ в. е „**пикът**“ на съветския държавен капитализъм³. Тази форма на държавен капитализъм тогава изчерпва своите възможности. В края на 80-те години на ХХ в. българската управляваща класа – номенклатурата на БКП, е банкрутирала като соб-

² Този процес на **експроприация** на непосредствения производител, както отбелязва Маркс, е див и варварски. Смята да твърдя, че в България при „социализма“, колкото и това да звучи **цинично** за жертвите на експроприацията и насилието, този процес протича сравнително „**цивилизовано**“. В Англия по времето на генезиса на капитализма трудовите лагери са десетки пъти повече, отколкото в България, и то при два пъти по-малобройно население. В България загиналите в този период са около 20 000, и то в резултат на гражданска война, а в Англия за приблизително същия период – например по времето на Хенри VIII, са екзекутирани около 74 000 души скитници. Да не забравяме и това, че там генезисът на капитализма продължава повече от два века. Така че страданията на английския народ са десетократно, дори стократно по-големи, отколкото на българския народ, по времето на генезиса на капитализма. А ако прибавим и милионите жертви на възхода на англосаксонския капитализъм в Ирландия, Индия, Америка, Африка и Азия, тезата за относителната „**цивилизованост**“ на генезиса на капитализма в България е още **по-очевидна**. Но за разлика от българския английският елит не се отказва от своята история въпреки нейната дивашина и варварство. Англичаните не отхвърлят един или други нейни периоди като изкуствени, фалшиви и т.н.

³ Изследванията в първата ми докторска дисертация, защитена през 1982 г., на производителността и ефективността на обществен труд и на фондоемкостта на националния доход красноречиво го показват. Вж.: Найденов, Г. Субективният фактор и обективните възможности на социализма в НРБ. С.: Наука и изкуство, 1984 г., 63–70.

ственик на националния капитал, за което красноречиво доказателство е обявяването на мораториум върху плащанията по външния дълг от правителството на Луканов. В това само по себе си няма нищо лошо. Съветският държавен капитализъм е естествена и закономерна фаза в развитието на капиталистическия начин на производство в България. Той е една дълга вълна на Кондратиев. В средата на 70-те години на ХХ в. той стига върха на възходящата си фаза и след това започва низходящата фаза, което закономерно води в края на 80-те години на ХХ в. до фалит на съвкупния капиталист. Предстои процес на трансформация на съветския държавен капитализъм в корпоративен държавен капитализъм и съответно превръщане на съвкупния капиталист – номенклатурата на БКП, в съвкупност от капиталисти – т.е. процес, от една страна, на **дисперсия** на едрия централизиран държавномонополистичен капитал, а от друга страна, на **концентрация** на създадените индивидуални капитали. И тук стои въпросът как това да стане. Този процес може да се реализира чрез две стратегии на управляващата класа – на **минимализация** на държавната намеса в икономическите процеси или на **максимализация** на държавната намеса. В публичното пространство предстоящата трансформация се представя като преход от „**социализъм**“ към „**капитализъм**“ и от „**планова**“ към „**пазарна**“ икономика. Двете дихотомии обаче имаха единствено и само **идеологическо значение**.

5. Непосредствено след преврата на 10.XI.1989 г. много икономисти от младото и средното поколение започнаха успешна пропагандна дейност в полза на икономическия либерализъм⁴. Те успяха да наложат в общественото съзнание представата, че съветският държавен капитализъм сам по себе си е нерационален, фалшив, изкуствено наложен модел на икономическо развитие в България, който се е провалил поради **конструктивните** си недостатъци. И ето сега, когато нашето общество най-сетне е прозряло „**истината**“ – че единствено икономическият либерализъм (съчетан с политически либерализъм) води до икономически просперитет и благоденствие, достатъчно е да преодолеем съпротивата на „лошите“ комунисти, да направим приватизация и икономиката ни ще „**цъфне** и **върже**“.

6. За кратко време аз също бях оптимистично настроен. Мислех, че управляващата класа – „**червеният**“ и „**синият**“ елит, ясно съзнават ситуацията: номенклатурата на БКП е банкрутирала като собственик на националния капитал, следователно трябва да ѝ се обяви фалит и чрез бърза приватизация на нейната собственост, която е на стойност около 30 млрд. дол., от постъпленията да се изплати външния ѝ дълг на

⁴ Например Емил Хърсев, Венцислав Димитров, Венцислав Антонов, Иван Костов, Иван Пушкарков, Румен Аврамов и мн. др.

ПРОПУСНАТ ТЕКСТ ←

стойност 10 млрд. дол., да се възстановят изпразнените от нея пенсионни и здравноосигурителни фондове, да се изплати рентата на земята за нейното владение през последните няколко десетилетия и т.н. Зашото е съвсем естествено управляващата класа да прави всичко възможно от съвкупен капиталист да се превърне в съвкупност от капиталисти, превърляйки върху данъкоплатеца своите дългове – ние и в момента плащаме нейния външен дълг, пълним изпразнените от нея пенсионни, здравноосигурителни фондове и т.н. **Стратегията на ценовите шокове като изключително ефективен метод за концентрация на капитала се използва навсякъде по света през всички етапи на капитализма, въпреки и при съсловните общества.** Самата Българска комунистическа партия непосредствено след Втората световна война първо също извърши мащабен грабеж – имам предвид национализацията, а освен това приложи и ценови шокове, например при обмяната на парите. През 70-те и 80-те години на ХХ в. номенклатурата на БКП прилагаше микроценови шокове, като при всеки величината на инфлацията беше няколко десетки процента. През 1980–1981 и 1987–1988 г. тя се опита да проведе сериозен ценови шок – по административен път неколкостранно увеличение на цените, но и двата опита бяха неуспешни. Така че тази стратегия всъщност е традиционна за управляващите класи по принцип. И особено в условията на социална трансформация, когато стават не само съществени промени във формата на собственост, а и в субектите на собствеността. Но, разбира се, грабежът в България в сравнение с другите бивши „социалистически“ страни е уникален. България заедно с Русия и Румъния образуват група бивши „социалистически“ страни, които реализираха възможно най-бруталния и с най-висока социална цена вариант на социална трансформация.

7. Стои въпросът – тогава – 1990–1991 г., възможна ли беше социална трансформация чрез либерални методи. Възможно ли беше да се реализира друг, различен от централизираното административно скокообразно повишаване на цените, вариант на постигане на пазарно равновесие? И съответно можеха ли „десните“ – афиширащи се като либерали икономисти и другите учени от обществените науки, да окажат публичен натиск за реализиране на либерален вариант на социална трансформация?

Очевидно е, че вариантът, който аз предлагам в публичното пространство, – комунистическата номенклатура да обяви фалит (което е либерален вариант на социална трансформация), е абсолютно неприемлив за нея. Зашото при този вариант управляващата класа губи възможността да концентрира около 35 млрд. дол. материални активи и спестявания на населението. Но защо тя не реализира поне програмата на Ричард Ран и Роналд Ът, в създаването на която самите те – „десните“

икономисти, участваха? Тази програма предвиждаше бърза приватизация, дори преди приемането на закон за приватизацията, и изплащане от постъпленията, или чрез суапови сделки на външния дълг⁵. При нейното реализиране управляващата класа губи възможност за концентрация на около 17–18 млрд. дол. – сумата на ресурса, който щеше да отиде за изплащане на външния дълг и спестяванията на населението, които щяха да останат в него под формата на акции на приватизиращите се предприятия. Но все пак за нея щеше да остане за присвояване сума с подобен размер – около 17–18 млрд. дол.

8. И тук опираме до субективния фактор. Зашото е очевидно, че, за да може управляващата класа да намери някакъв баланс между непосредствените си интереси и „обществения“ интерес, тя трябва да има разбиране за същността на социалните процеси и за вариантите на решаване на социалните конфликти и на социалната трансформация. Управляващата класа обаче имаше изцяло квазиегипетско самосъзнание, копиращо напълно квазиегипетското съзнание на „червения“ и „синия“ електорат. Можеха ли социалните науки да „внесат“ поне елемент на научно познание за социалните процеси? Фактите са, че учените от социалните науки също имаха изцяло квазиегипетско самосъзнание. Ето пример: не само „левите“, но и „десните“ икономисти, които участваха в екипа на Ричард Ран и Роналд Ът от българска страна, не само че не се противопоставиха на антипазарния и антилиберален ценови шок през 1991 г., но и някои от тях изиграха възлова роля в неговото провеждане, например Иван Костов и Иван Пушкарков. Останалите „десни“ икономисти, които участваха в екипа на Ран и Ът, но не направиха нищо за защитата на либералната стратегия и на практика предадоха принципите на либерализма, са Венцислав Антонов, Румен Аврамов, Венцислав Димитров, Емил Хърсев, Огнян Пишев, Боян Славенков, Христина Вучева. Няма да изброявам „левите“ икономисти в екипа, защото за тях е естествено, че не изпитваха симпатия към евентуална либерална стратегия.

Ето защо активно защитавам икономическия либерализъм. Не защото смятам, че той сам по себе си е по-добър вариант от държавния капитализъм. А защото: а) в конкретните условия на социалната трансформация в България „пазарният“, а не административният подход щеше да смъкне социалната цена; б) защото афиширащите се като либерали икономисти в краткотрайните периоди на бифуркация, когато ролята на субективния фактор за насочване на социалното развитие в

⁵ Вж.: Доклад върху проекта за икономически растеж и преход към пазарна икономика, подготвен от Фондацията на Националната камара на САЩ за Народна Република България, National Chamber Foundation, октомври 1990.

приемлива от обществена гледна точка посока е голяма, нямат храброст и доблест да защитават либерализма.

9. През последните години си задавам въпроса **защо**. Защо „десните“ икономисти не защитиха и продължават да не защитават икономическия либерализъм в точките на бифуркация⁶? Може би защото бяха поставени на високи постове и не смееха да отстояват възгледите си? Миналата година (2010) случайно ми се отдаде възможност да проведя няколко интересни разговора. Първият беше с „ляв“ икономист – Иван Ангелов – един безспорно висококвалифициран и утвърден учен с несъмнена лична почтеност. Той публикува голяма студия в научните трудове на УНСС, в която прави много добър анализ на икономическото развитие на България след 10.XI.1989 г. Странно впечатление обаче ми направи **моралният патос**, с който той осъжда водената в този период държавна политика, довела до икономически крах и до бедност и нищета. Ето защо му написах по публикувания меил писмо, в което му зададох два въпроса: а) след като самият той е участвал във формирането на тази държавна политика, защо я осъжда; б) той е един от участниците в изработването на програмата на Ран и Ът, а в нито една от своите публикации, които аз съм чел, не защитава този, макар и компромисен, все пак либерален вариант на социална трансформация, и не съм забелязал той да се противопоставя или да критикува проведената **алтернативна** стратегия на ценовите шокове – ако случайно съм пропуснал такава публикация, моля да ми я посочи. Отговорът му беше, че: а) той не е участвал във формирането на държавната политика след 10.XI.1989 г., което разбира се не е вярно; б) сложили са му името, но той не е участвал в изработването на програмата на Ран и Ът и във всички свои публикации осъжда стратегията на ценовите шокове и ми изпраща списък на публикациите си.

10. Какво беше учудването ми обаче, когато се оказа, че и „десните“ икономисти отричат и се **срамуват** от участието си в изработването на програмата на Ран и Ът. Първият ми разговор беше с Румен Аврамов, в чийто семинар „Стопанска история на България“ участвам. Предупредих го и му предоставих мой доклад, в който обвинявам „десните“ икономисти, участвали в изработването на програмата на Ран и Ът, че не са защитавали в публичното пространство този либерален вариант на социална трансформация и че в този списък присъства и

⁶ Сега също не защитават икономическия либерализъм. Световната икономическа криза е бифуркационна точка. Но, както вече казах в началото, на юбилейната конференция на Икономическия университет във Варна през 2010 г. либералните икономисти „скромно“ мълчаха. Вж.: Световната криза и икономическото развитие. Том I, II, III. Варна: ИУ, Наука и икономика, 2010.

неговото име. Той ми каза едно-единствено изречение: не съм участвал в изработването на програмата на Ран и Ът, техният екип проведе един разговор с мен и затова са сложили името ми.

11. Дадох примери с икономисти. Но казаното се отнася за социалните науки като цяло. За целите 20 години след 10.XI.1989 г., също както населението и политическия елит, и учените в социалните науки тълкуваха близкото минало и прехода **квазиевнически** – „десните“ чрез идеологемите „тоталитаризъм“ и „комунизъм“, „левите“ основно чрез идеологемата „държавен социализъм“. Тези идеологеми, развивани в рамките на Лениновата теоретична парадигма „социалистическа революция, социализъм, обществена собственост“, изиграха немалка роля за насъскването на „червения“ и „синия“ електорат, за отклоняване на тяхното внимание от защитата на икономическите им интереси и създаването на елита да реализира стратегията на ценовите шокове. Тези идеологеми позволиха отново, както и след 9.IX.1944 г., да се **реактивират** архетипите „черно минало–светло бъдеще“ и „изкупителна жертва“, енергията на народната маса да се насочва към търсене на „виновните“, а не към съзидателни преобразования. Отделно идеологемите са и **морално** оправдание на стратегията на ценовите шокове, защото, ако е вярна Лениновата теоретична парадигма (забавно е как не се намери поне един учен антикомунист, който да се усъмни във верността на Лениновата теоретична парадигма), то тогава кой е виновен за икономическия банкрут в края на 80-те? Виновен е собственикът на националния капитал – българският народ. Следователно на кого трябва да се обяви фалит? Ами на него, на виновника. Което и направиха чрез стратегията на ценовите шокове. Следователно тази стратегия е **морално оправдана** и **социално справедлива**. Страда този, който е виновен, – собственикът на националния капитал – българският народ. Познавам учени от моя бранш, водещи фигури в социалните науки, направили извънредно много за българската наука със своите изследвания, хора, които се отличават с висока лична почтеност и храброст, като например Васил Проданов, Стоян Михайлов, Никола Великов и др., но и досега те напълно вярват в Лениновата теоретична парадигма: развиват тезата за „**държавния социализъм**“, за „**сталинския тоталитаризъм**“ и т.н. И са ми много забавни с възмущението си, че така лошо се получава в България. А как иначе, след като самите вие **идеологически подсигряхте** стратегията на ценовите шокове.

12. Разбира се, всяко правило има изключения. В България трима учени **изцяло** излязохте извън рамките на Лениновата теоретична парадигма: моя милост с работите си преди 10.XI.1989 г. за държавната собственост, в които разгледах същността на отношенията на собственост

при т.нар. „социализъм“ като отношения на **отчуждаване и присвояване** на принадлеен продукт между социални субекти (държавата и наемната работна сила), и публикуваната в монографията ми „Какво става“ алтернативна на Лениновата парадигма „буржоазна революция, държавен капитализъм, групова собственост“⁷, Петя Пачкова с монографията си за елита на прехода⁸ и Минчо Христов⁹. Има и друга група автори, които, използвайки терминологията на теориите за модернизацията (което ми се струва, че го правят по-скоро за да спазват „добрия тон“), в конкретните си изследвания практически също излизат извън Лениновата парадигма. Това са социолозите Иван Чалъков в изследванията си върху предприемачеството¹⁰, Иво Христов в изследването си на правосъдната система¹¹, Духомир Минев в изследванията си на същността на прехода¹² и философът Димитър Цацов в изследването си на континуитета на българската философия¹³. Има и друг много интересен случай – на икономиста Румен Аврамов. При него има много ясно изразено противоречие между идеология и съдържание на конкретните му изследвания. Придържайки се към терминологията на официалната идеология (разбира се, оценявайки отрицателно „социализма“, защото той е либерал), в конкретните си изследвания по стопанска история на България той показва историческия **континуитет** на стопанското развитие на страната и приемствеността в държавната икономическа политика¹⁴. С което реално „подкопава“ визията за „разкъсване“ на историческото време от „социалистическата“ революция. Има и няколко автори, които откъслечно споменават, че обществото в България не е било „истински социализъм“, а е било държавен капитализъм, но те са изцяло в рамките на концепцията за „предадената революция“ и писаното от тях има изцяло идеологически, а не научен характер¹⁵. Длъжен съм да спомена още двама автори, които имаха научния потенциал да излязат извън

рамките на Лениновата парадигма и да аргументират либерален вариант на социална трансформация. Първият е икономистът Георги Петров, който преди 10.XI.1989 г. е най-сериозният защитник в България на тезата, че на „социализма“ са присъщи парично-стоките отношения. Макар и в идеологическа форма, тази теза е един от малкото опити да се прокара **материалистическо** разбиране за икономическите процеси. При последния опит на управляващата класа да нанесе сериозен ценови шок, по времето на съветския държавен капитализъм – 1987–1988 г., той публикува много остра и аргументирана статия против този опит и неговата идеологическа обосновка¹⁶. За съжаление след 10.XI.1989 г. той не разви научния си потенциал и остана в рамките на господстващите идеологеми. Другият учен е Георги Костов. След първия ценови шок през 1991 г. той публикува отлична статия в сп. „Ново време“ против стратегията на ценовите шокове¹⁷. Но по това време той беше вече възрастен и болен. С тази статия се приключи опитът му да се противопостави на стратегията на ценовите шокове. Обръщам се с молба към вас, уважаеми колеги, ако познавате публикациите на други учени, критикували стратегията на ценовите шокове или излизали извън рамките на Лениновата парадигма, или защитавали икономическия либерализъм в периоди на бифуркация, да ме информирате на моя мейл, защото добре осъзнавам, че може да има пропуски в изброените автори.

13. В заключение изрично искам да подчертая, че критиката ми към „десните“ икономисти се отнася за тяхното поведение по време на **бифуркация** – в България 1990–1991 г. и 1996–1997 г., в света 2007–2011 г. В периодите на „спокойно“ развитие, т.е. когато развитието е, общо взето, **еднопосочно**, те напълно компетентно и професионално **защитават** икономическия либерализъм – и като идеология, и като държавна политика. Средното тогава поколение – вече изброените „десни“ икономисти, направи немалко за пропагандиране на „културата“ на икономическия либерализъм. В тези периоди те имат принос и за утвърждаване на либерални държавни политики, тъй като заемаха високи постове в управлението. В момента ситуацията е същата. Млади либерални икономисти (или може би вече на средна възраст) от „тинктанковете“, като например Георги Ангелов, Георги Ганев и др., също много професионално и компетентно защитават позициите на икономически либерализъм. По-възрастното вече поколение „десни“ икономисти също защитават политиката на икономическия либерализъм в национален мащаб. И това е добре, защото всяко правителство, включително

⁷ Вж. например: Найденов, Г. Субектните противоречия при държавната форма на собственост. – Във: Икономическият механизъм и стратегията на социално-икономическо развитие. С., 1988; Какво става? С.: Виком-кос, 1991; Стогодишната парадигма. С.: Институт по социология, БАН, 2003.

⁸ Пачкова, П. Елитът на прехода. С.: М8М, 2003.

⁹ Христов, М. Социализъм и преход към пазарно общество в България. С.: Авангард, 2003.

¹⁰ Например неговите текстове във: Чалъков, И., А. Бунжолов, И. Христов и др. Мрежите на прехода – какво всъщност се случи в България след 1989 г. С.: Изток-Запад, 2008.

¹¹ Вж. например: Христов, И. Право и модерност. С.: Кротал, 2003.

¹² Минев, Д., П. Кабакчиева. Преходът, елити, стратегии. С.: Св. Кл. Охридски, 1996.

¹³ Цацов, Д. Линии на кохерентност в българската философска история. Във: Философията като призвание. Проф. Марин Дринов, 2010.

¹⁴ Стопанският ХХ век на България. С.: Център за либерални стратегии, 2001.

¹⁵ Например: Здравчев, Христо. Защо преходът от капитализъм към социализъм не се осъществи? – Понеделник, № 1–2, 2003.

¹⁶ Петров, Г. Връзки и взаимодействие между вътрешните и световните цени. – Икономическа мисъл, № 3, 1987.

¹⁷ Костов, Г. Смяната на социално-икономическата система. – Ново време, № 10, 1991.

и сегашното, има склонност към „ляв“ завои, към максимализация на ролята на държавата в икономическите процеси. А това сега е много рисково! Но за съжаление нито сегашните, нито предходните икономисти в момента защитават икономическия либерализъм като глобална икономическа политика. Те „благопристойно“ се примиряват с вменияваната на либерализма вина за световната икономическа криза, за „провала“ на реформите в България и пр. Е, аз не се примирявам!

ПРЕДПОСТАВКИ И ПЕРСПЕКТИВИ ЗА ПРОИЗВОДСТВО НА ЕКОЛОГИЧНО ЧИСТА СЕЛСКОСТОПАНСКА ПРОДУКЦИЯ

доц. д-р Анна Мантарова

Институт за изследване на обществата и знанието при БАН

доц. д-р Пламена Йовчевска

Институт по аграрна икономика при БАН

Световната финансова криза, бързо прераснала и в икономическа, засегна целия глобализиран свят и разтърси целокупния обществен живот. Комбинация от неблагоприятни социално-икономически и природни фактори – икономически трудности, проблеми, свързани с екологичния стълб на устойчивото развитие, разнородни природни катаклизми и др., изостри и екзистенциалния проблем с изхранването на населението в количествен и в качествен аспект. Силно обезпокоителен е резултатът от анализа на Световната банка от м. април 2011 г., според който на годишна база цените на храните са се увеличили с 36 %¹. Необходимостта успешно да се преодолеят възникналите предизвикателства наложи сериозни преоценки и преоформяне на конфигурацията и приоритетите на много национални икономики. Изборът на перспективни ориентации за развитие придоби решаващо значение за бъдещето.

Своите нови перспективи търси и българската икономика. През м. май Министерството на икономиката, енергетиката и туризма организира конференция за представяне на секторна стратегия за привличане на инвестиции в България. Сред приоритетите, които страната ще заяви в ЕС, премиерът посочи и възможностите на земеделието². На същия форум икономическият министър препоръча да използваме природните си дадености, за да се превърнем в разпознаваем производител на екологично чисти храни и да реализираме големия си потенциал за развитие на зелена икономика и чисти технологии. Именно това е и най-краткият път на страната за приобщаване към новата стратегия на Стария континент – „Европа 2020 – интелигентна, зелена, на всички“, обявена на 3.ІІІ.2010 г. от Европейската комисия.

¹ <http://dnes.dir.bg/news/svetovnata-banka-bednost-skokat-tzenite-8444530?nt=6>

² <http://www.government.bg/cgi-bin/e-cms/vis/vis.pl?s=001&p=0212&n=1284&g=>